

บทความวิจัย

การสืบสานภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนเพียง
หลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี

INHERITING THE WISDOM OF WICKERWORK HANDICRAFTS FOR LOCAL CURRICULUM DEVELOPMENT OF PIANGLOUNG 6 SCHOOL

ปุณณษยา เลิศดวงสิทธิศิริ* พิมพ์พี ชัยมาศ ดวงพร จตุรวงศ์ พัสกร ละออ วลัยลักษณ์ ทาบสา

แวรวิ ลาภเกิน และ วาทีนี นิลงาม

สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

Punnasaya Lerttuangsittisiri*, Pimpavee Chaimat, Duangphon Chaturawong,

Patsakorn Laor, Walailak Hapsa, Waeorawee Larphoen and Watinee Nilngam

Department of Social Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Chandrakasem Rajabhat University

*E-mail : punnasaya.l63@chandra.ac.th

Received: 2024-04-03

Revised: 2024-06-28

Accepted: 2024-06-28

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มในตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด 2) เพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมการทำหัตถกรรมจักสานคลุ้ม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลวิสาทิจชุมชน กลุ่มแม่บ้านผลิตภัณฑ์จักสานบ้านคลองโอน ตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด และกลุ่มคณะครูที่พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จำนวนทั้งหมด 11 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง ใช้วิธีการเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลวิจัย พบว่า 1) ด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มในตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ปัจจุบันภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มไม่ค่อยเป็นที่รู้จักมากนักในคนรุ่นใหม่

เพราะต้องอาศัยทักษะ สมาธิ และความอดทนสูง การออกแบบลวดลาย หรือรูปแบบของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานคลุ้มให้มีความทันสมัยเพื่อนำมาถ่ายทอดแก่นักเรียนในการช่วยส่งเสริมทักษะและเสริมสร้างรายได้แก่นักเรียน เป็นการทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มที่มีอยู่ในท้องถิ่นมากขึ้น 2) ด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมการทำหัตถกรรมจักสานคลุ้ม จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มสามารถสรุปได้ว่าโรงเรียนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานคลุ้มมีความต้องการให้สร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยสอนให้นักเรียนได้รู้จักสภาพแวดล้อมชุมชน ทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน และสามารถสร้างสรรค์ชิ้นงานออกมาได้โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นการจักสานคลุ้มมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบทเรียน

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น, จักสานคลุ้ม, หลักสูตรท้องถิ่น

ABSTRACT

The objectives of this research are 1) to study the knowledge and wisdom of Klum basketry handicrafts in Nontree Subdistrict, Bo Rai District, Trat Province. 2) To create a local curriculum with participation in the making of Klum basketry handicrafts. The sample group used in this research was the community enterprise informant group, housewives' group, Ban Klong On basketry products, Nontree Subdistrict, Bo Rai District, Trat Province. and a group of teachers who develop local curricula, a total of 11 people, were obtained from purposive selection. Use mainly qualitative methods. The data was collected through in-depth interviews. Participation observation and Focus Group Discussion

The results of the research found that 1) In terms of knowledge and wisdom of the Klum basketry handicraft in Nontree Subdistrict, Bo Rai District, Trat Province, at present the wisdom of the Klum basketry handicraft is not very well known among the new generation. Because it requires skill, concentration, and high patience. pattern design Or the format of woven handicraft products to be modern in order to be passed on to students in helping to promote skills and increase income for students. It is to make students see the value of the local knowledge of basketry handicrafts. 2) Creating

a local curriculum with participation in the making of Klum basketry handicrafts. From interviews and Focus Group Discussion, it can be concluded that schools and community enterprise groups, the Klum Weaving Group, have a desire to create a local curriculum. By teaching students to get to know the community environment. Resources and wisdom available in the community and be able to create work pieces by applying the local knowledge of klum weaving to suit the lesson.

Keywords : Local wisdom, Basketry, Local curriculum

ภาพที่ 1 ลักษณะลำต้นคลุ้มที่สามารถตัดได้ ณ คลองโอน
ที่มา : (พิมพ์วิ ชัยมาศ. 2566)

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่แสดงถึงความรู้ ความสามารถของบรรพชนที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นและถ่ายทอดสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งงานจักสานคลุ้มเป็นงานหัตถกรรมที่ถือเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่นำเอา “คลุ้ม” ซึ่งเป็นพืชที่พบได้มากในชุมชนบ้านคลองโอน ตำบลนันทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ที่สอดแทรกศิลปะและวัฒนธรรมเอาไว้ในงานจักสานคลุ้มอย่างประณีต โดยมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพสตรีผลิภัณฑ์จักสานคลุ้มบ้านคลองโอน เป็นการร่วมมือกันของคนในชุมชนและหน่วยงานของรัฐจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างสรรค์และต่อยอดภูมิปัญญาการจักสานคลุ้มที่เป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) จนกลายเป็นสินค้า OTOP แต่ปัจจุบันกำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับการสืบทอดภูมิปัญญา

ท้องถิ่นที่นับวันเทคโนโลยีกำลังจะเข้ามามีอิทธิพลมากกว่าการเรียนรู้ภายในท้องถิ่น รวมถึงอุตสาหกรรมก็กำลังเข้ามาแทนที่งานหัตถกรรมเช่นกันจึงทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเลือนหายไปทุกที่

หลักสูตรท้องถิ่นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นองค์ความรู้ภายในท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาตามสภาพปัญหาชุมชนและสังคม ตามที่มาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ระบุว่า ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางเพื่อความเป็นไทย การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ โดยให้สถานศึกษามีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามสภาพปัญหาในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังที่(อุดม เขยกิจวงศ์. 2545 : 9) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับจุดเด่นชุมชนจะช่วยพัฒนาทักษะความชำนาญของแรงงานฝีมือ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและสืบสานความเป็นไทยเอาไว้ ซึ่งลดปัญหาการอพยพแรงงาน ช่วยให้เกิดการจ้างงานในชุมชนเพื่อสร้างรายได้และพัฒนาท้องถิ่นก่อให้เกิดความเข้มแข็ง ดังนั้นการจัดการศึกษาในปัจจุบันต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา แต่เนื่องด้วยสถานการณ์ COVID-19 ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในหลายด้านโดยเฉพาะด้านการศึกษา จึงจำเป็นต้องมีการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ ทำให้นักเรียนขาดการเรียนรู้โดยการลงมือทำ (Learning by doing) ซึ่งโรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี เป็นอีกโรงเรียนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบเช่นกัน และเนื่องด้วยโรงเรียนเพียงหลวง 6ฯ อยู่ภายในตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด และอยู่ใกล้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานคลุ้มบ้านคลองโอน ซึ่งมีทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมอย่างจักสานคลุ้ม ที่ควรได้รับการอนุรักษ์และสืบสานไว้ให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักและเห็นคุณค่า หากครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมถึงผู้นำชุมชน ได้ร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องจักสานคลุ้มจะเป็นการช่วยสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นงานจักสานคลุ้มให้คงอยู่

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “การสืบสานภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี” เนื่องจากผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญางานจักสานคลุ้ม ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานคลุ้มบ้านคลองโอน ในตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ว่าควรส่งเสริมให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเป็นแนวทางเพื่อการ

สืบสานภูมิปัญญาการทำหัตถกรรมจักสานคลุ้มให้คนรุ่นใหม่รู้จักมากขึ้นและเห็นคุณค่าของงานจักสานคลุ้มให้คงอยู่ อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ให้แก่ผู้ที่สนใจเรื่องงานจักสานคลุ้มได้แนวทางในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มในตำบลนนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด
2. เพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมการทำหัตถกรรมจักสานคลุ้ม

กรอบแนวคิด

หลักการและแนวคิด

1. หลักสูตรแกนกลาง
2. หลักสูตรสถานศึกษา
3. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
4. แนวคิดการพัฒนาจักสานคลุ้ม
5. แนวคิดการพัฒนาหัตถกรรมจักสานคลุ้ม
6. แนวคิดกระบวนการทำหัตถกรรมจักสานคลุ้ม
7. หลักการเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ภูมิปัญญางานหัตถกรรมจักสานคลุ้ม

1. ภูมิปัญญาด้านสิ่งแวดล้อม
2. ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

หลักสูตรท้องถิ่น

ของโรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิด

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเครื่องมือที่ผู้วิจัยเลือกใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observation) และการสนทนาแบบกลุ่ม (Focus Group Discussion) ซึ่งการศึกษาดังกล่าวสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างชัดเจน โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1. พื้นที่วิจัย
2. ผู้ให้ข้อมูล
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. **พื้นที่วิจัย** ได้แก่ พื้นที่ในตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด โดยศึกษาพื้นที่จำนวน 2 แห่ง ดังนี้

- 1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผลิตภัณฑ์จักสานบ้านคลองโอน ตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด
- 2) โรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด

2. **ผู้ให้ข้อมูล** ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผลิตภัณฑ์จักสานบ้านคลองโอน ตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด จำนวน 8 คน 2) กลุ่มคณะครูที่พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่และมีประสบการณ์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับโรงเรียน จำนวน 3 คน

3. **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observation) และการสัมภาษณ์สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมจากการศึกษาจากเอกสารงานวิจัย เอกสารที่เกี่ยวข้องศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาจักสานคลุ้มและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ใช้แนวคิดเรื่องการพัฒนาหลักสูตรจักสานคลุ้ม และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มาเป็นกรอบในการออกแบบการวิจัย และเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observation) และการสนทนาแบบกลุ่ม (Focus Group Discussion) สมุดบันทึกการสัมภาษณ์ กล้องบันทึกภาพ อุปกรณ์บันทึกเสียง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกของคนในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผลิตภัณฑ์จักสานบ้านคลองโหนด และคณะครูที่พัฒนาหลักสูตรโรงเรียนเพียงหลวง 6 ฯ ทำการถอดเทปการสัมภาษณ์โดยจับประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับหัวข้อคำถาม

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสืบสานภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการวิเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สามารถจำแนกผลวิจัยได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มในตำบลนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผลิตภัณฑ์จักสานบ้านคลองโหนดก่อตั้งขึ้นเพื่อบูรณรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นพื้นที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม และประสบการณ์ใหม่ ๆ เข้ากับความรู้ที่มามีแต่ดั้งเดิมเพื่อถ่ายทอดแก่คนรุ่นใหม่ และสามารถแก้ปัญหาในแต่ละเรื่องต่าง ๆ ได้ จนทำให้เกิดความรู้ที่ใหม่เกิดขึ้นพัฒนาตามรูปแบบของชีวิตและสามารถดำเนินชีวิตได้โดยมีองค์ความรู้เรื่องหัตถกรรมจักสานเป็นทักษะติดตัว เนื่องจากหัตถกรรมจักสานเป็นงานฝีมือ ทักษะ และสมาธิ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และมีมือปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามแบบแผน

โดย ณ ปัจจุบันหัตถกรรมจักสานคลุ้มยังไม่เป็นที่นิยม และมีความสนใจน้อยต่อคนรุ่นใหม่เพราะหัตถกรรมจักสานคลุ้มเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ ซึ่งต้องใช้ทักษะ สมาธิ ในการทำจักสาน จากการศึกษาการวิจัยการสืบสานภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้ม เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะได้ตอบสนองชุมชนและนักเรียนให้ได้มากที่สุด โดยการถ่ายทอดภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้แก่คนรุ่นใหม่เพื่อสร้างเสริมพัฒนาทักษะ ช่วยสร้างอาชีพแก่นักเรียน และการจัดแหล่งการเรียนรู้หัตถกรรมจักสานคลุ้มท้องถิ่น โดยมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นหลักในการถ่ายทอดหัตถกรรมจักสานคลุ้มและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่นักเรียนผ่านทางการออกแบบลวดลาย และรูปแบบของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานคลุ้ม ในลักษณะโครงการการจัดการเรียนรู้ภายในโรงเรียน

2. เพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมการทำหัตถกรรมจักสานคลุ้ม

ในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม อันดับแรกจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมชุมชน และสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของโรงเรียน ชุมชน และผู้เรียน เป็นการปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้มีความหลากหลายขึ้นและอยู่กับสภาพแวดล้อมในสถานศึกษานั้น ๆ พร้อมบูรณาการเนื้อหาเรื่องหัตถกรรมจักสานเพิ่มเติมเข้าสู่บทเรียนให้มากขึ้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ ด้านหัตถกรรมจักสาน โดยคณะผู้จัดทำวิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับโรงเรียนเพียงหลวง 6 ฯ และวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผลิตภัณฑ์จักสานคลุ้มบ้านคลองโอน เพื่อพิจารณาในการนำจักสานคลุ้มสู่การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นประจำสถานศึกษา โดยทางโรงเรียนและกลุ่มวิสาหกิจได้เห็นพ้องกันว่ามีความต้องการนำหัตถกรรมจักสานคลุ้มมาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน วิสาหกิจชุมชน และคณะผู้วิจัย ซึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองโอน ได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา และความรู้ ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองโอนกับสถานศึกษา สู่การพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่นักเรียน โดยขั้นตอนการดำเนินการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้เข้ามาเป็นวิทยากรในการฝึกสอนบุคลากรภายในโรงเรียนและนักเรียนได้ปฏิบัติงานมือหัตถกรรมจักสานคลุ้มในรูปแบบจักสานลวดลายต่าง ๆ ตามที่โรงเรียนต้องการ และตามความเหมาะสมในแต่ละระดับชั้นควบคู่กับกระบวนการหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีการจัดการเรียนรู้สอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมชุมชน และให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าของทรัพยากร และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อสามารถสร้างสรรค์ชิ้นงานออกมาได้โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นการจักสานคลุ้มมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบทเรียนตามกระบวนการของหลักสูตรท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การสืบสานภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณ ผู้วิจัยอภิปรายผลตามแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ได้ดังนี้

ภาพที่ 3 จักเป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ

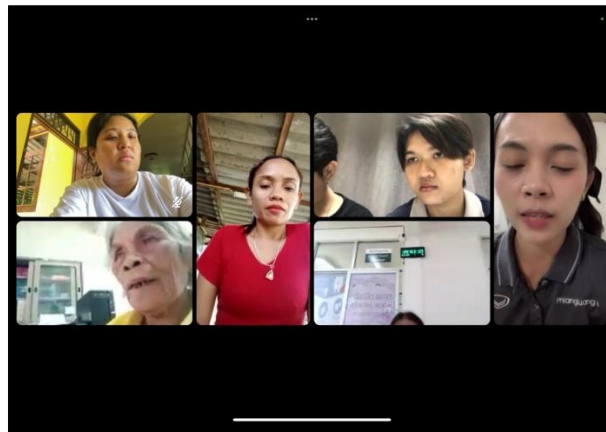
ที่มา : (บุญขยา เลิศดวงสิทธิศิริ. 2566)

1. อภิปรายผลการศึกษาด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มในตำบล นนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด พบว่า ด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มใน ตำบลนนทรีย์ อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด จะแบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ

1.1 ด้านภูมิปัญญาด้านสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่าเพื่อศึกษาคุณสมบัติของพืช คลุ้ม- คล้า การนำต้นคลุ้มไปใช้ประโยชน์ในแนวทางของการพัฒนาท้องถิ่น เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่ง ผลิตภัณฑ์ โดยการสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ของดีประจำตำบลเพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนใน ชุมชน และผลักดันให้คนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงภูมิปัญญาการทำจักสานคลุ้ม

1.2 ด้านภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม งานหัตถกรรมจักสานเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็น คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านคลองโอน ที่มีการนำต้น คลุ้มมาทำเป็นงานจักสานที่ทำด้วยมือและอุปกรณ์อย่างง่าย โดยไม่ใช้เครื่องจักรในการผลิต ตลอดจนภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับงานหัตถกรรม สอดคล้องกับแนวคิดของกนกพร นิมพลี (2555) ผลการวิจัยพบว่าความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ที่บรรพบุรุษถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้

ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิถีคิด เพื่อปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และได้จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีหลักการที่สำคัญได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และการมีใจรักในด้านการจักสาน ดังนั้นการทำจักสานถือเป็นภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่อดีตของบรรพบุรุษในพื้นที่ส่งผลให้เกิดเป็นภูมิปัญญาประจำท้องถิ่นของตนเองมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการต่อยอดให้ภูมิปัญญาด้านการทำจักสานนี้ยังอยู่สืบต่อไป และได้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนขึ้นมาเพื่อเป็นการอนุรักษ์การทำจักสาน กลุ่มให้คงอยู่สร้างผลิตภัณฑ์โดยใช้กลุ่มมาทำเป็นจักสานเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน และผลักดันให้คนรุ่นใหม่สามารถเรียนรู้ เพื่อให้ภูมิปัญญาการทำจักสานกลุ่มคงอยู่สืบไป

ภาพที่ 4 สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ที่มา : (วลัยลักษณ์ หาบสา. 2566)

2. อภิปรายผลการศึกษาด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมการทำหัตถกรรมจักสานกลุ่ม ปัจจัยพื้นฐานของการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการร่วมกันพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจักสานกลุ่ม คือการร่วมกันแสดงความคิดเห็น วางแผน ตัดสินใจ แก้ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานกลุ่ม ของคณะครูในสถานศึกษาโรงเรียนเพียง 6 ในทุลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผลิตภัณฑ์จักสานบ้านคลองโอน ซึ่งความคิดเห็นในหลากหลายมุมมองของแต่ละฝ่ายจะเป็นตัวช่วยในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ให้มีคุณภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของนางเยาว์ อุทุมพร (2560) ผลการวิจัยพบว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาเป็นการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียน เพื่อให้ภูมิปัญญาประจำท้องถิ่นไม่สูญหายไป ให้คนรุ่นหลังได้สามารถเรียนรู้ และสืบสาน

ภูมิปัญญาดังเดิมต่อไป โดยคณะผู้จัดทำวิจัยเป็นผู้เข้าไปเสนอหลักสูตรท้องถิ่นจักสานคลุ้มให้กับโรงเรียนเพียงหลวง 6 ในพุทธระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี เพื่อพิจารณาในการนำไปสู่หลักสูตรท้องถิ่นประจำสถานศึกษาแห่งนี้ เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผลิตภัณฑ์จักสานบ้านคลองโอน และคณะผู้วิจัย ในการมีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และภูมิปัญญาหัตถกรรมจักสานคลุ้มให้คงอยู่สืบต่อไป

ภาพที่ 5 นำเปลือกต้นคลุ้มมาตอกออกเป็นเส้นเพื่อเตรียมสำหรับการสาน
ที่มา : (ดวงพร จตุรงค์. 2566)

3. อภิปรายผลจากการศึกษาด้านความคิดเห็นเพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจักสานคลุ้ม

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยแบ่งการสัมภาษณ์เป็น 2 กลุ่มย่อย ประกอบด้วย

3.1.1 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านผลิตภัณฑ์จักสานบ้านคลองโอนมีความเห็นส่วนใหญ่คนที่อยู่ในกลุ่มวิสาหกิจล้วนเป็นคนที่มีใจรักในการจักสานคลุ้ม ถือว่าเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เพื่อเป็นการสืบทอดต่อไปสู่รุ่นลูก รุ่นหลาน และต้องการพัฒนาสินค้า OTOP ให้มีคุณภาพมากขึ้น เนื่องจากตอนนี้ผ่านการคัดสรรได้รับดาวระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ประจำท้องถิ่น (OTOP) ระดับ 3 ดาว ซึ่งผลิตภัณฑ์ทางกลุ่มวิสาหกิจไม่มีบรรจุภัณฑ์และไม่ได้ส่งขายออกนอกสถานที่บริเวณชุมชนอื่น หรือพื้นที่อื่น ๆ จึงทำให้โดนหักดาวและได้รับระดับคุณภาพ 3 ดาว จึงอยากพัฒนาให้มีคุณภาพมากขึ้น โดยทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะถาม

ความต้องการของโรงเรียนว่าอยากให้มีการช่วยสอนในรูปแบบผลิตภัณฑ์ หรือลดทอนในการสานแบบใดสอดคล้องกับวิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2532) ที่กล่าวถึงลดทอนจักสานจัดเป็นขบวนการความคิดสร้างสรรค์ของวิสาหกิจชุมชนบ้านคลองโอน เพื่อให้ทางกลุ่มวิสาหกิจได้นำมาสาธิตและสอนนักเรียนในการทำผลิตภัณฑ์จักสานขึ้นมา และควรส่งเสริม เพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจ สำหรับนักเรียนบางคนที่มีใจรัก มีความผูกพัน ก็อาจจะทำให้ต่อยอดในการในการสร้างรายได้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานคลุ้มบ้านคลองโอนได้นำงานหัตถกรรมจักสานคลุ้มโดยการสาธิตการจักสาน โดยการเตรียมดอกมาให้ซึ่งการดอกคือการนำคลุ้มตัดเป็นเส้น ๆ เรียกว่าการจัก เพราะนักเรียนไม่สามารถจักดอกออกมาเองได้ เนื่องจากมีขั้นตอนที่ยาก และต้องใช้ของมีคมอาจทำให้เกิดอันตรายได้ ทางกลุ่มวิสาหกิจจึงมีการเตรียมดอกไว้ให้นักเรียนได้สาน ตามลายหรือรูปแบบที่ได้มีการตกลงกับทางโรงเรียนสอดคล้องกับใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ที่กล่าวถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ว่าการนำจักสานคลุ้มมาพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อนำมาสอนในโรงเรียนนั้นต้องมีหลักสูตรแกนกลางเป็นแม่บทแล้วก็ยังมีการพัฒนาส่วนอื่นอีก ในด้านของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนก็ได้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนในอีกทางทำให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานคลุ้ม และภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ได้มากขึ้นสอดคล้องกับนิคม ชมภูหลง (2542 : 131) ที่กล่าวถึงความรู้ประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นบ้านคลองโอนในด้านโรงเรียนและนักเรียนนั้นก็ช่วยให้นักเรียนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ได้รู้จัก ได้เรียนรู้และเกิดความสนใจ ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดในส่วนของการหารายได้เสริมได้

3.1.2 กลุ่มโรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญาสิริวัฒนาพรรณวดี มีความเห็นว่า หลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี (2564 : 1430) โรงเรียนมีความสนใจในการ บูรณาการจักสานคลุ้มให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพราะจักสานคลุ้มเป็นภูมิปัญญาประจำพื้นที่ของชุมชนถือว่าเป็นการสืบสานภูมิปัญญา และส่งต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมให้คงอยู่สืบต่อไป แต่จะต้องมีการทำข้อตกลงร่วมกันของการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นนี้ขึ้นก่อน ก่อนที่จะนำไปใช้จริง เพราะเดิมทีการทำ จักสานคลุ้มถ้าไม่มีใจรัก ก็จะไม่สามารถทำมันออกมาได้ และที่สำคัญคือเรื่องของเวลาในการให้เรียนรู้เน้นบูรณาการกับทั้งหลักสูตรท้องถิ่นกับวิชาอื่น ๆ เพื่อเป็นการเน้นให้นักเรียนเกิดการสนใจ เห็นคุณค่า แนวทางในการนำหัตถกรรมจักสานมาประยุกต์ใช้ในโรงเรียนโดยการสอดแทรกในเนื้อหาที่สอนในแต่ละวิชาให้มากขึ้น โดยสอดคล้องกับสุวัช พานิชวงศ์

(2546 : 20) ที่กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วมเกิดจากโรงเรียนเพียงหลวง 6 ฯ ได้มีการเชิญผู้ที่อยู่ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานคลุ้มบ้านคลองโอนมาเป็นวิทยากร มีวิธีการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจักสานคลุ้ม คือ มีการจัดทำโครงสร้างของหลักสูตรท้องถิ่น โดยสอดแทรกเกี่ยวกับเรื่องความเป็นมาและความสำคัญของท้องถิ่น รวมถึงสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน อย่างต้นคลุ้มว่าสามารถนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถต่อยอดเป็นรายได้เสริมได้ โดยมีการนำมาสอดแทรกในวิชาเรียน ร่วมกับการจัดหาโครงการเพื่อให้นักเรียนได้ลงมือทำผลิตภัณฑ์จักสานคลุ้มจากวิทยากรในชุมชนโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานคลุ้มบ้านคลองโอนเพื่อให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ร่วมกับการเรียนที่สอดแทรกเนื้อหาเรื่องศิลปหัตถกรรมจักสานคลุ้มในรายวิชาต่าง ๆ ซึ่งทางโรงเรียนมีความสนใจในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นจักสานคลุ้มร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานคลุ้มบ้านคลองโอน จึงเป็นที่มาที่ให้โรงเรียนได้เชิญกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเข้ามาเป็นวิทยากรในการเข้ามาบรรยายในการทำจักสานคลุ้มเกิดเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานคลุ้มบ้านคลองโอน ได้เข้ามาร่วมมือกันในการทำหลักสูตรท้องถิ่นจักสานคลุ้มมีการหารือกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาในส่วนการจัดทำหัตถกรรมจักสานคลุ้ม ซึ่งเป็นการใช้รูปแบบ โดยการกำหนดเวลาในการทำผลิตภัณฑ์ให้น้อยที่สุด และผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องเป็นที่ต้องการของวัยรุ่น มีความทันสมัยให้นักเรียนมีความสนใจและเข้าถึงได้ง่าย เหมาะแก่การต่อยอดในการขายได้ ให้นักเรียนเห็นคุณค่าของผลงานที่นักเรียนทำและสามารถมองเห็นช่องทางการสร้างได้ให้แก่ตนเอง เกิดเป็นการสร้างอาชีพที่ยั่งยืนได้ ซึ่งจักสานคลุ้มเป็นการสืบสานภูมิปัญญา มีการปลูกฝังให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าในท้องถิ่นของตนเองในการสอดแทรกเนื้อหาไปในบทเรียนในส่วนของเรื่องประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจักสานคลุ้ม เพื่อให้นักเรียนได้เห็นถึงสิ่งใกล้ตัวที่นักเรียนอาจมองข้ามและชี้ให้เห็นถึงประโยชน์และคุณค่าของท้องถิ่น

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มีความเห็นว่าหัตถกรรมจักสานคลุ้มยังไม่ใช่รู้จัก และมีความสนใจน้อยต่อคนรุ่นใหม่ เพราะหัตถกรรมจักสานคลุ้มเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ และต้องเป็นคนที่มีสนใจในด้านหัตถกรรมจักสานโดยเฉพาะ ต้องใช้ทักษะ สมาธิ และความอดทนสูงในการทำผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่าง ๆ และสามารถประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ โดยผ่านทางการปรับรูปแบบทำผลิตภัณฑ์ให้ดูทันสมัยเหมาะสำหรับการใช้ในปัจจุบัน เช่น การทำรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ครอบแก้วยัด, กระเป๋า, พัด, และ

พัฒนาผลผลิตให้มีความทันสมัยมานาน่าสนใจมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับประภาศรี โพธิ์ทอง (2552) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาของชาวบ้าน มีลักษณะ รูปทรงแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของชุมชนบ้านคลองโอน การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่ส่งเสริมการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสามารถเป็น การสร้างอาชีพให้แก่คนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในเรื่องหัตถกรรมจักสาน และการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นให้เป็นหลักสูตร สามารถพัฒนาชุมชน และผู้เรียน เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย กระบวนการในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น จะต้องสำรวจความต้องการของชุมชน และนักเรียนเป็น อันดับแรก โดยจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นต่อไปสอดคล้องกับสำลี ทองธิว (2550) ที่กล่าวว่าหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของลักษณะเฉพาะของชุมชน หัตถกรรมจักสานกลุ่มควรนำไปสอดคล้องเนื้อหาการสอนในบทเรียนให้มากยิ่งขึ้นบูรณาการ เพิ่มเติมจากเนื้อหาบทเรียน เพราะจะเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนเกิดการค้นคว้า และค้นคว้า ทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในการทำหัตถกรรมจักสาน โดยส่วนมากทางโรงเรียนจะทำเป็นรูปแบบ โครงการเป็นหลัก และเพิ่มระยะเวลาในการจัดการเรียนรู้หัตถกรรมจักสานกลุ่มและมีข้อจำกัดใน รูปแบบผลผลิตที่ยังไม่เหมาะสมแก่วัยของผู้เรียนซึ่งหัตถกรรมจักสานเป็นงานฝีมือ ทักษะ ซึ่งบาง ผลผลิตยังมีความยากต่อการจัดการเรียนรู้ในการสอนระยะเวลาการจัดการเรียนรู้มีระยะเวลาลง มือปฏิบัติที่น้อย เนื่องจากงานหัตถกรรมจักสานกลุ่มต้องอาศัยความรู้ความสามารถ และความ เข้าใจ โดยผู้เรียนต้องมีทักษะและการศึกษารูปแบบกระบวนการ วิธีการส่งเสริมหัตถกรรมจักสาน กลุ่มสามารถจัดทำโครงการ และสอดคล้องเนื้อหาการทำหัตถกรรมจักสานกลุ่มเพิ่มเติมลงใน บทเรียนและเนื้อหาการจัดการเรียนรู้ มีการส่งเสริมระยะเวลาการจัดการเรียนรู้ในการสอนให้มาก ขึ้น และหัตถกรรมจักสานกลุ่มมีความคิดเห็นตรงกันว่าจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ตอบโจทย์ใน การพัฒนาท้องถิ่นมีการนำมาใช้ในการเรียนการสอน เป็นการสืบสานภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อ ถ่ายทอดแก่คนรุ่นใหม่

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่ม วิชาหัตถกรรมจักสานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ทางวิชาหัตถกรรมจักสานได้ตั้งไว้

2. การจัดการเรียนรู้เรื่องเหตุการณ์จันทรุปราคาควรมีความต่อเนื่องในการดำเนินการขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นการสืบสานไว้ให้ยังคงอยู่
3. เนื่องด้วยศักยภาพเด็กในสมัยนี้เป็นไปได้ยากที่จะมีความสนใจในการทำเหตุการณ์จันทรุปราคาจึงทำให้เกิดความลำบากในการสอนเพราะเด็กไม่ค่อยมีสมาธิ หรือจดจ่อในสิ่งที่ทำ
4. การพัฒนาหลักสูตรควรมีการนำไปทดลองใช้จริง เพื่อนำข้อผิดพลาดไปแก้ไขเรื่องการจัดโครงสร้างหลักสูตร เนื้อหาของบทเรียนในการใช้ครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

- กนกพร ฉิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเหตุการณ์จันทรุปราคา : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. (2539). การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : อลิ้นไพล.
- นงเยาว์ อุทุมพร. (2560). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในสถานศึกษา อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- นิคม ชมภูหลง. (2542). การสร้างและการพัฒนาหลักสูตรโดยใชภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ(ฉบับปรับปรุง). มหาสารคาม : สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด มหาสารคาม.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2532). เครื่องจักรกลในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินต์ติ้ง เฮาส์.
- ประภาศรี โพธิ์ทอง. (2552). การศึกษาและพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักรกลจักสานผักตบชวา. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร.
- สำลี ทองธิว. (2544). การศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวัช พานิชวงศ์. (2546). การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของ
นักเรียนในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

หลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนา
พรรณวดี. (2564). หลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนเพียงหลวง 6 ในทูลกระหม่อม
หญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี.ตราด : โรงเรียนเพียงหลวง 6 ฯ.

อุดม เขยกิจวงศ์. (2545). หลักสูตรท้องถิ่น: ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : สำนัก
บรรณกิจ.